

**THE FIRST CHOIR OF THE PLOUGHMEN FROM ȘIRIA,
THE NICOLAE ȘTEFU (NICU STEJĂREL) CHOIR,
1st SEPTEMBER 1876 – JUNE 1883**

**LA PREMIÈRE CHORALE DES PAYSANS DE ȘIRIA,
LA CHORALE DE NICOLAE ȘTEFU (NICU STEJĂREL),
1 SEPTEMBRE 1876 – JUIN 1883**

**PRIMUL COR AL PLUGARILOR DIN ȘIRIA,
CORUL LUI NICOLAE ȘTEFU (NICU STEJĂREL),
1 SEPTEMBRIE 1876 – IUNIE 1883**

Petru URSULESCU
Parohia Micălaca-Nouă

Abstract

Nicolae Ștefu was born on the 4th of December 1855, in the locality Cladova, Arad County. Obtaining his credentials, after following the courses of the Preparandia from Arad, in 1876, he becomes confessional teacher in Șiria, a great locality from the County of Arad, where he organised the first choir of the peasants, sustaining the cultural role of the music for the Romanian people. The choir was functioning in the bosom of the church, but in its repertory it also had patriotic songs specific for the realities of the time. The idea of the national emancipation unified Nicolae Ștefu's ideals and the ones of the important personalities of the time: Ciprian Porumbescu, Iosif Vulcan and others.

After a life dedicated in its totality to his people, Nicolae Ștefu deceased in Arad, in 1914.

Résumé

Nicolae Ștefu est né le 4 décembre 1855, dans la localité Cladova, département d'Arad. Obtenant l'attestat, après les cours de Preparandia d'Arad, en 1876, il devient instituteur confessionnel à Șiria, grande localité d'Arad, où il a organisé la première chorale des paysans envisageant le rôle culturel de la musique pour le peuple roumain. La chorale fonctionnait au sein de l'Église, mais dans son répertoire il y avait aussi des chansons patriotiques spécifiques à la réalité de l'époque.

L'idée de l'émancipation nationale a uni les idéaux de Nicolae Ștefu et des personnalités importantes du temps, Ciprian Porumbescu, Iosif Vulcan, et autres. Après une vie dédiée absolument à son peuple, Nicolae Ștefu a décédé à Arad, en 1914.

Rezumat

Nicolae Ștefu s-a născut la 4 decembrie 1855, în localitatea Cladova, județul Arad. Obținând atestatul, după cursurile de la Preparandia din Arad, în 1876, el devine învățător confesional la Șiria, o mare localitate din Arad, unde a organizat primul cor al țăranilor, susținând rolul cultural al muzicii pentru poporul român. Corul funcționa în sânul bisericii, dar în repertoriul său erau și cântece patriotice specifice realităților epocii.

Ideea emancipării naționale a unit idealurile lui Nicolae Ștefu și a personalităților importante ale timpului: Ciprian Porumbescu, Iosif Vulcan și alții.

După o viață dedicată în totalitate poporului său, Nicolae Ștefu a decedat la Arad, în 1914.

Key-words: *Ştefu, Şiria, Romanian, choir, church, Porumbescu, Arad*

Mots-clés: *Ştefu, Şiria, roumain, chorale, Église, Porumbescu, Arad*

Cuvinte-cheie: *Ştefu, Şiria, român, cor, Biserică, Porumbescu, Arad*

Introducere

La sfârşitul secolului al XIX-lea, în condițiile stăpânirii austro-maghiare, dorința emancipării naționale a românilor s-a accentuat. În fruntea acestei asidue lupte s-a situat Biserica ortodoxă, prin învățătorii școlilor confesionale, care au înțeles că, o formă de realizare a acestei aspirații este răspândirea culturii în popor, cea mai la îndemână fiind aceea a înființării corurilor bisericești, repertoriul acestora fiind îmbogățit și cu lucrări patriotice, populare și culte. Unul dintre cei mai de seamă învățători confesionali a fost Nicolae Ştefu.

Cuprins

Odată cu moartea învățătorului Demetriu Voşinar, în martie 1876, catedra de învățător devine vacantă, până la venirea în Şiria a marelui compozitor și om de cultură, Nicolae Ştefu, la data de 1 septembrie 1876, proaspăt absolvent al Preparandiei din Arad. Fiind profund impresionat de mișcarea corală apărută nu cu multă vreme în urmă, în special de corul plugarilor din Chizătău, va înființa, și la Şiria, primul cor al plugarilor ortodocși români, după cum spunea și el: „După ce absolvasem Preparandia, cel mai mare dor mă mucea, ca unde voi fi dascăl să fac și eu cor de plugari. Am ajuns învățător în Şiria, unde am și înființat primul cor de plugari”(ŞTEFU, 1897, p. 3), pentru a trezi în țăranul român acea minimală cultură pentru a putea ține pasul cu celelalte popoare, după cum el însuși afirma: „prin înființarea corurilor vrem să înaintăm cu lumea, avem să ținem pas cu popoarele de cultură, căci știința e azi Doamna Lumii”.(ŞTEFU, 1897, p. 3) Se pare că de aceea dorea Nicolae Ştefu să întemeieze un cor de plugari unde va fi ales învățător, pentru a trezi în conștiința oamenilor beneficiile (roadele) spirituale pe care le are muzica de cor în sânul unui popor. În acest sens a fost influențat și de prietenia sa cu Lucian Şiepeţan, fiul lui „popa Trif” din Chizătău, care în 1857 va înființa primul cor al plugarilor din localitate. Fiind colegi de Preparandie, cei doi au avut dese dezbateri în legătură cu înființarea corurilor de plugari, iar când Ştefu va merge la Chizătău și va asculta corul plugarilor de acolo, va fi marcat profund de ceea ce a văzut, promițându-și că și el, oriunde va merge, va înființa un cor de plugari, în cazul acesta la Şiria. Nicolae Ştefu (1855-1914) s-a născut într-o familie de țărani, la 4 decembrie 1855, în satul Cladova, comuna Păuliş din județul Arad. Primele clase le făcea la școala din sat, apoi urmează școala civilă din Lipova, unde își descoperă talentul muzical și de unde, în 1873, pleacă pentru a frecventa cursurile Preparandiei din Arad, însușindu-și cunoștințe temeinice „în cânt, vioară și muzică bisericească”, până în 1876.(MAGOȘ, 1992, p. 119-121)

Înființarea corului de plugari

Ajuns învățător în Şiria, în toamna anului 1876, Nicolae Ştefu organizează primul cor de plugari (țărani) din Şiria, comună fruntașă în Podgoria Aradului, ajungând la performanțe remarcabile în scurt timp. În decurs de trei luni, de la 1 septembrie 1876, el organizează un cor mixt, cu care va da răspunsurile liturgice la Sfânta Liturghie în Biserica ortodoxă din Şiria și cu care va organiza numeroase concerte.

Întemeierea corului de plugari din Şiria, precum am mai spus, a fost pentru Nicolae Ştefu o dorință arzătoare, cu care a pornit, realizând astfel o bogată activitate atât pe plan cultural, cât și pe cel muzical.

Într-un articol publicat în „Tribuna Poporului” din 1897, intitulat „Corurile noastre de plugari”, se arată importanța crucială a înființării, în fiecare sat, a unui cor de plugari, elevi sau tineri, arătând rolul culturalizator pe care îl manifestă muzica în rândul poporului român, fiind un

popor al doinelor. Tot aici, el îi îndeamnă pe învățători să întemeieze coruri pe patru sau pe două voci și să folosească melodii cunoscute, bisericesti sau populare. Arată în continuare avântul pe care l-au luat corurile de plugari în ultima vreme, când la Lugoj, în 1897, la marea adunare a „Astrei”, au participat 20 de coruri de plugari, unde 740 de cântăreți au cântat toți într-un glas „Deșteaptă-te române”, imnul pentru unitatea națională. Tot în acest sens, acolo va ține o cuvântare ilustrul președinte al „Astrei” Ioan Moldovan, care va evidenția importanța corurilor de plugari: „prezentarea corurilor de plugari sunt cel mai evident semn de progres al poporului nostru”.(ȘTEFU, 1897, p. 3)

Societatea corului român al plugarilor greco-ortodocși români din Șiria

După o muncă asiduă de 5 ani, Nicolae Ștefu reușește să dea corului o formă organizatorică statutară, impunând constituirea „Societății corului român al plugarilor greco-ortodocși români din Șiria”.(NICA, 1978, p. 413) În sprijinul ideii de organizare a corului, administratorul protopopesc, Constantin Aiudan, trimite un act Consistoriului din Arad, pentru a aproba înființarea „Societății”:

„Venerabile Consistoriu,

În opidulu Șiria s-a constituit o jună societate sub titlu: Societatea corului român al plugarilor greco-ortodocși din Șiria.

Societatea acestea sub conducerea învățătorului Nicolae Ștefu face progresu frumosu în esecutarea cântărilor bisericesti și naționale. Statutele societății am onoare aici sub % alăturatu a le transpune Venerabilului Consistoriu spre aprobare cu deosebită recomandare din parte-mi; căci societatea are un scopu frumosu, este bine disciplinată și prin urmare recomandareva.

Șiria, 10 augustu 1881, C.P. Aiudan, adm. ppopesc” (AIUDAN, 1881, p. 1).

Acesta este actul prin care se cere, la 10 august 1881, de către C.P. Aiudan, administrator protopopesc în Șiria, înființarea Societății corului din Șiria, cerere ce va fi dezbătută în ziua de 10 august 1881 de către Consistoriul Eparhial din Arad, care hotărâ următoarele modificaliuni la ceea ce au cerut șirienii:

„Comitetulu parochialu din Șiria, pentru înaintarea cântului bisericesc și naționalu înființează unu coru și se numesce <Corulu plugarilor români greco-ortodocși din Șiria>, ale cărui Statute sunt acestea: (urmează apoi Statutele pe care din păcate nu le-am găsut anexate documentulu N.A.). În restu se mai receru următoarele modificaliuni:

1. preliminaru de spese ale corulu, spre confirmare și aprobare ilu va subșterne comitetulu parochialu
2. confiscarea socoților corulu o va efeptu în ordinea primă comitetulu parochialu, apoi sinodulu și abia mai departe pe calea Statutulu Organic
3. desființarea corulu și în acelu caz, depunerea despre averea lui, comitetulu parochialu, și-o va rezerva sieși, având pentru atare acte a cere aprobarea superiorilor bisericesti

Oficialu parochialu se încredințează cu activarea corulu pa baza acestor Statute și cu priveghiarea asupra afacerilor lui și a ordinei bune” (AIUDAN, 1881, p. 1).

Acesta este adresa Consistoriulu din Arad, în care se prevăd, pe lângă Statutele stabilite de șirieni, și alte condiții, adică Societatea nou înființată, sub denumirea de „Corulu plugarilor din Șiria”, să aibă ca patron Comitetulu parochial din localitate, ceea ce înseamnă că sarcina conducerii societății revenea administrației bisericesti locale.

Concerte și spectacole

Dar să revenim la anul înființării corulu, 1876, când tânărul învățător, Nicolae Ștefu, introduce pentru prima dată studiul notelor pentru coriști, „inițiind și formarea de societăți de culturalizare cu scopuri mai largi”.(LĂZĂRESCU,1994, p. 18) Pe lângă aceasta, el a mai renunțat la taxa pe care o plăteau coriștii, inițiind diverse acțiuni culturale, din care ieșeau bani, pe care îi donau „în favoarea școalei de fete” sau „pentru ajutorarea elevilor săraci și diligenți”. La spectacole, participă un număr însemnat de țărani din localitățile apropiate și de mai departe: Galșa,

Măsca, Măderat, Pâncota, Ineu, Seleuş, Macea, Covăsânţ, Cuvin, Miniş, Arad, ş.a. (HOMESCU; POPOVICI, HOMESCU, 1976, p. 5) Pentru a aduna sumele necesare pentru elevii săraci, Nicolae Ştefu va organiza spectacole şi concerte susţinute de corul mixt al plugarilor din Şiria.

La data de 7/19 august 1877, la câteva luni după înfiinţarea corului, Nicolae Ştefu îi alege pe cei mai talentaţi dintre corişti şi interpretează cu ei comedia muzicală într-un act „Mireasă pentru mireasă”, fiind prezent în sală şi Iosif Vulcan, care se pare că a avut strânse relaţii de prietenie cu Ştefu şi cu Iuliu Traian Mera, conducătorii „Junimii române din Şiria”. (LĂZĂRESCU, 1994, p. 18)

Un alt concert organizat de „Junimea română din Şiria” a avut loc la data de 13/25 august 1878, după declararea independenţei de stat. S-a ţinut „concertul şi balul” din Şiria organizat în „favoarea fondului şcolar”, manifestare ce a avut un mare răsunet în presa vremii. În cadrul programului, se găseau diverse cântece şi poezii cu caracter naţional. Unul dintre aceste cântece este „Cântecul Gintei Latine”, pe versurile lui Vasile Alecsandri şi muzica lui Filippo Marchetti. Pentru a ajunge în posesia partiturii, Nicolae Ştefu, împreună cu Iuliu Traian Mera, vestitul medic balneolog, fiul preotului Atanasiu Mera, „administrator protopopial şi inspector cercual de şcoale” din Şiria, trimite lui George Dima, la Braşov, o scrisoare în care solicită partitura care cuprindea „Cântecul Gintei Latine”. Nu se ştie dacă George Dima a răspuns cererii celor doi, dar cert este faptul că, în programul concertului din 13/25 august 1878, în Şiria, a fost inclus „Cântecul Gintei Latine”. (HOMESCU, 1978, p. 443)

Pentru a arăta o parte din repertoriul corului voi reda aici pe scurt programul concertului care a avut loc atunci:

- „1. „Diorile” – quartet esec. de cor. voc. sub conducerea lui Nicolae Ştefu;
2. „O schiţă despre viaţa omului” – disertaţiune de E.N.T. Pucea;
3. „Blestemul lui Alexandru” – poezie de I. De la Bucegi declamată de Teodor Bulcu;
4. „Cunoaşte-ţi ţara cea română” – de D*Albon, quartet de Ciprian Porumbescu esec. de cor. voc.;
5. „Sentinela română” – de Vasile Alecsandri, declamată de Iuliu Traian Mera;
6. „Ciobanul cu bâr-oiţă” – horă populară în quartet esec. de cor. voc.;
7. „Fericirea reală şi ideală” – dialog rostit de Nicolae Ştefu şi Iuliu Traian Mera;
8. „Luna lui Maiu” – de Vasile Alecsandri, quartet de Ciprian Porumbescu esec. de cor. voc.;
9. „Peneş Curcanul” – poezie de Vasile Alecsandri;
10. „Imnul Domnului” – de I. Grozescu, duet pentru tenor I. şi basso II. esec. de I. Vancu şi Nicolae Ştefu;
11. „Femeia, istoria şi caracterul ei” – disertaţiune de Iuliu Traian Mera;
12. „Cântecul Gintei Latine” – de Vasile Alecsandri, muzica Filippo Marchetti”.

(HOMESCU, 1978, p. 443)

Reacţiile privitoare la această manifestare au fost diverse. Astfel, se scria într-un articol: „Despre concertul declamatoriu din Sîri*a” – că, în ceea ce priveşte corul vocal, s-a descurcat bine, în general, unele piese fiind prea lungi. În continuare, se mai spune că acel concert a durat prea mult, până după ora zece şi tineretul era dornic să joace. Probabil şi corespondentului revistei „Familia” din Oradea i s-au părut unele piese mai lungi, deoarece a observat dorinţa tineretului de a juca. Cam aşa a arătat un concert şi bal la Şiria, organizat de „Junimea română”, în perioada anilor de după războiul de independenţă.

În anul 1880, s-a organizat la Şiria o reprezentaţie teatrală, la care au participat Iosif Vulcan şi Iuliu Traian Mera. Aici va cânta şi corul lui Nicolae Ştefu, piesa „Calcă române plin de mândrie ...” de Dumitrescu, având un succes răsunător. (LĂZĂRESCU, 1994, p. 18)

Probabil, înainte sau după 1880, cât timp a stat Nicolae Ştefu la Şiria, au mai fost şi alte spectacole, concerte şi baluri în Şiria, cu participarea corului vocal, dar care au rămas ascunse nouă, din lipsa documentelor. Se mai ştie că „balurile din Şiria au inclus cu regularitate participarea corului de ţărani, veniturile fiind alocate şcolii şi elevilor mai săraci”. (LĂZĂRESCU, 1994, p. 18)

Nicolae Ștefu și Ciprian Porumbescu

Motto: „Va fi avut Porumbescu desigur mulți prieteni și admiratori, dar nici unul mai sincer decât Ștefu”. (RUSU-ȘIRIANU, 1914, p. 3)

Relațiile lui Nicolae Ștefu cu Ciprian Porumbescu erau foarte apropiate, după cum spunea și Ioan Russu Șirianu, care atestă această strânsă legătură dintre cei doi, din corespondența pe care o întrețineau. „Scrisorile primite de Nicolae Ștefu de la Porumbescu, notele, compuneri originale ale lui Porumbescu scrise anume pentru corurile ce Ștefu le organiza sunt un patrimoniu sacru pentru Ștefu”. (RUSU-ȘIRIANU, 1914, p. 3) În timp ce Porumbescu îi trimitea compozițiile sale, Ștefu le făcea cunoscute în partea de vest a țării, făcea ca ele să fie cunoscute și cântate de către poporul pe care îl iubea atât de mult. De exemplu o mărturisire a lui Ioan Russu Șirianu este relevantă în acest sens: „Mi s-a întâmplat să aud, cum țărani, lucrând în deal, cântau Trei Colori”. (RUSU-ȘIRIANU, 1914, p. 3) Acest fapt este de o relevanță extraordinară în ceea ce privește legătura dintre cei doi. Este vorba aici de țărani (economii) șirieni sau cel mult podgoreni, deoarece lucrau în deal, deci exista o podgorie și, după cum se știe, Ștefu s-a născut în zona Podgoriei Aradului și a activat o vreme îndelungată ca învățător pe acele meleaguri, deci "Trei Colori" al lui Porumbescu a fost transmis țăranilor prin intermediul lui Nicolae Ștefu.

"Dar și Porumbescu îl iubea pe Ștefu. Acum 13 sau 14 ani, pe când Ștefu organiza corul din Șiria, Porumbescu i-a compus un marș intitulat "Plugarilor din Șiria". (RUSU-ȘIRIANU, 1914, p. 3) Acest imn a fost compus și trimis de Ciprian Porumbescu lui Nicolae Ștefu, prin 1877-1878, la un an sau doi după înființarea primului cor de plugari din Șiria. Titlul lui original este: "Marșul corului plugarilor", un manuscris în creion păstrat în Biblioteca Conservatorului "George Dima" din Cluj, colecția Nicolae Firu. (HOMESCU, 1974, p. 267-268)

În încheierea articolului din ziarul "Românul", Ioan Russu Șirianu conchide: "Când am mai avea dincolo mulți ca Ștefu și măcar câțiva ca Porumbescu, ce bine am sta cu naționalismul". (RUSU-ȘIRIANU, 1914, p. 3)

Membrii corului și repertoriul abordat

Perioada 1876-1883 este marcată de un deosebit avânt. Corul mixt, care era compus la început din 20 de membri, ajunge în scurt timp la 30, iar repertoriul și calitățile interpretative ating culmi remarcabile. Cei ce cântau în corul lui Nicolae Ștefu erau simpli țărani, neavând o pregătire muzicală specială, dar, totuși, prin introducerea cântului pe note, de către Nicolae Ștefu, aceștia au dobândit o cultură muzicală bogată.

În ceea ce privește repertoriul abordat, acesta poate fi vast în comparație cu ceea ce cunoaștem noi. Nu se știe ce Liturghie a cântat corul lui Nicolae Ștefu, se știe doar câteva piese pe care le-am amintit mai sus. Dintre acestea pot fi amintite: „Marșul plugarilor din Șiria” de Ciprian Porumbescu, „Cântecul Gintei Latine” de V. Alecsandri, muzica lui Filippo Marchetti, „Hora Curcanilor”, compoziție a lui Nicolae Ștefu, pe versuri de V. Alecsandri, precum și alte cântece specifice acelei perioade, a războiului de independență. (HOMESCU; POPOVICI, HOMESCU, 1976, p. 5)

Până acum, am vorbit despre corul condus de către Nicolae Ștefu, acesta fiind un cor mixt. Totuși există unele documente în care se vorbește atât despre corul mixt, cât și despre existența unui cor bărbătesc. În 1883, solicitând muzică pentru cor, Nicolae Ștefu îi scria lui George Dima: „la noi există cor vocal – quartet (cor) bărbătesc și mixt compus din plugari români”. (HOMESCU; POPOVICI, HOMESCU, 1976, p. 5) Acest lucru ne face să înțelegem că, în Șiria, cât timp Nicolae Ștefu a fost învățător, au existat două coruri, probabil dirijate în paralel de el. Ceea ce se știe sigur este faptul că, „primul cor de plugari” din Șiria a fost un cor mixt, urmând ca, după aceea, să se înființeze și un cor bărbătesc, neștiindu-se data înființării și nici numărul coriștilor.

Personalitatea lui Nicolae Ștefu se oglindește și în creațiile sale proprii, prin tipărirea multor piese corale, chiar și a Sfintei Liturghii:

- „Liturgia Sfântului Ioan Crisostom” – culeasă, aleasă și întocmită pe baza melodiilor bisericești pentru corul școlarilor pe două voci, sopran și alt de Nicolae Ştefu, învățător în Arad, tipărită în 1896, la Leipzig, în condiții financiare grele.
- Ediția a II-a a Sfintei Liturghii apare în anul 1899, cu mențiunea „pentru corul mixt pe patru voci”, iar la sfârșit „adaos de cântări naționale și populare”.
- „Cântări funebre” – apare în anul morții sale, 1914. (NICA, 1978, p. 413)

În ceea ce privește activitatea publicistică, el a scris foarte multe articole legate de importanța corurilor de plugari la sate, a publicat diferite poezii personale și altele culese din înțelepciunea populară, a colaborat la diferite ziare și reviste și a fost redactor la revista „Cucu” din Ardeal.

„Nicolae Ştefu a fost un excepțional dirijor, organizator de coruri și de alte manifestări culturale cu lucrări compoziționale proprii pentru corurile de școlari sau cele sătești ... și, prin această activitate artistică, Nicolae Ştefu determină promovarea unei mișcări muzicale cu puternice rezonanțe în viața culturală de la marginea de vest a țării Compozițiile lui Nicolae Ştefu nu izbesc prin originalitate, ci prin adaptarea cântecelor la posibilitățile de interpretare a începătorilor în arta corală”. (NICA, 1978, p. 413)

Nicolae Ştefu a decedat în anul 1914 la vârsta de 59 de ani, în Arad, în cartierul Pârneava, lăsând în urma sa o întregă capodoperă și mai ales o viață de om în adevăratul sens al cuvântului. Memorabile rămân cuvintele lui Nicolae Ştefu: „cel mai mare dor ce mă muncea, ca unde voi fi dascăl, să fac, și eu, cor de plugari”. (ŞTEFU, 1897, p. 3)

Concluzii

Visul lui Nicolae Ştefu s-a împlinit, și, prin ceea ce și-a dorit el cel mai mult, a rămas în conștiința poporului, pe care l-a iubit atât de mult. Activitatea culturală complexă a învățătorului Nicolae Ştefu susține rolul important pe care l-a avut localitatea Şiria în efervescenta mișcării pentru emancipare națională, probând încă o dată adevărul pe care Ioan Slavici l-a exprimat în ”Lumea prin care am trecut”, cum că, Şiria a fost ”cel mai de frunte dintre satele din Podgorie, adică fruntea frunții”.

Bibliografie

- AIUDAN C. P., administrator protopopesc, Serviciul Județean Arad al Arhivelor Naționale, Fond Arhiepiscopia Ortodoxă Arad, Gr. IV, dos. nr.132/1881
- HOMESCU Prof. Radu, *Învățătorul compozitorul și publicistul Nicolae Ştefu (Nicu Stejărel), 1855-1914*, în “Ziridava”, nr.III-IV /1974
- HOMESCU Prof. Radu, *Iuliu Traian Mera, 1861-1909*, în „Ziridava”, nr.IX / 1978
- HOMESCU Prof. Radu, POPOVICI Prof. Dumitru, HOMESCU Prof. Georgeta, *Corul din Şiria – 100 ani (1876-1976)*, Editura Comitetului de Educație socialistă a județului Arad, 12 decembrie 1976
- LĂZĂRESCU Dan, *Mișcarea corală la românii arădeni (1880-1898)*, în „Aradul Cultural”, nr. I / 1994
- MAGOŞ Pr. Traian, *Nicolae Ştefu*, în “Altarul Banatului”, an III, (XLIII), aprilie-iunie, 1992
- NICA Melente, *Nicolae Ştefu (Nicu Stejărel), 1855-1914*, în „Ziridava”, nr.IX/1978
- RUSU-ŞIRIANU Ioan, *Ciprian Porumbescu și Nicolae Ştefu*, în “Românul”, Arad, 1914, 19 nov. / 2 dec., nr.255
- ŞTEFU Nicolae, *Corurile noastre de plugari*, în „Tribuna Poporului”, nr. I, 5/17 ianuarie, 1897.